

RENZO MARTENS OVER EPISODE 3 - 'ENJOY POVERTY'

“De these van de film is dat beelden van armoede en rapporten over armoede Congo's belangrijkste exportproduct zijn, maar dat de armen daar niet beter van worden. Ze worden altijd maar gefotografeerd; die beelden worden hun gratis ontfutseld. In het beste geval krijgen ze een badge met een of ander logo”. Aldus Renzo Martens die met EPISODE 3 - 'ENJOY POVERTY' de meest controversiële film van het jaar maakte.

ELISABETH DE SMET - FREDDY SARTOR

FILMMAGIE: Media en hulpverlening houden elkaar in stand: is dat de boodschap?

RENZO MARTENS: Zeker. Het is een soort kluwen. Westerse journalisten hebben niet zoveel tijd, nieuwsredacties beschikken slechts over een beperkt budget en gaan dan 4, 5 à 10 dagen lang naar Congo. Om op die tien dagen zoveel mogelijk te kunnen zien reizen zij mee met hulpverleners omdat ze een soort geleide toer kunnen maken en zo een inzicht krijgen in wat daar gaande zou zijn. Dat heeft voor journalisten het voordeel dat zij onmiddellijk gesprekspartners op niveau hebben om de situatie te ontleden. En voor die hulporganisaties is dat mooi meegenomen want zij kunnen zich profileren als autoriteit, als degenen die hulp bieden en onmisbaar zijn. Ik beweer niet dat dat fictie is. Er zijn vele hulporganisaties in Congo die zeer goed werk leveren. Maar er is wel een onwaarschijnlijke vertekening in het beeld dat naar een westers publiek wordt doorgesluisd. Want op de meeste plekken in Congo is helemaal geen hulpverlening, daar helpt gewoonweg helemaal niemand! Terwijl wanneer wij in de krant een berichtje over Congo

lezen, dan is het één keer op twee: 'Artsen Zonder Grenzen (AZG) helpt hier, Unicef daar'. Op een of andere manier zitten die in die neutrale berichtgeving ingeweven. Ook dat vind ik nog niet zo erg. Belangrijker lijkt me het probleem dat de hulpverleningsorganisaties een bepaald type beeld naar voren schuiven, een bepaalde uitsnede uit de realiteit die binnen hun communicatie belangrijk is, en dat zij de facto bijna een monopolie op onze beeldvorming van bijvoorbeeld Congo hebben. Wanneer AZG journalisten in zijn kampen krijgt, dan tonen zij hoe kinderen ondervoed zijn en hoe zij hen redden. En dat is ook allemaal zo! Ik ken evenwel een geval van een missie van AZG die al 18 jaar lang naast een belangrijke plantage zit. Een plantage van palmolie, cacao, koffie; tropische exportproducten voor de Belgische markt. Een boel van die ondervoede kinderen die AZG oplappen komt van die plantage. De gezondheidszorg is er zo slecht, de lonen zo laag dat die kinderen niet behoorlijk kunnen worden gevoed, laat staan naar school gaan. Dat zijn plantages onder Belgisch management, met Europese eigenaars. Dat komt niet in de krant. Wat wij altijd in de kranten lezen is: 'Wij helpen daar'. Wat we niet in de kranten zien, toch veel minder, is ons aandeel in een soort economische constellatie die maakt dat

die mensen alsmaar meer verliezen en wij in feite alsmaar winnen. AZG communiceert dat niet. Ik snap dat want deden ze dat wel, dan zouden ze een moeilijker verhaal uit te leggen hebben en kunnen donateurs van hen vervreemden. Maar dat creëert een soort van afro-pessimisme. Ik lees mijn hele leven lang al de krant. Ik wist niet dat er in Congo voor België chocolade wordt geplukt voor 5 dollar maandsalaris. Hoe zou ik dat weten? Het staat niet in de krant. Altijd maar zeggen dat wij helpen maar niet vertellen dat zij, de Afrikanen, ons veel meer subsidiëren dan wij hen. Dat is een gevolg van een een-tweetje tussen media en hulporganisaties, die zo echt een vertekend beeld geven.

Met welk idee ben je naar Congo afgereisd?

MARTENS: Eerder al had ik een film in Tsjetsjenië gemaakt. Tijdens het monteren had ik door dat ik mijn betrachting nog kon verbeteren. Ik had een soort strategie bedacht. Die ben ik in Congo, zo goed en zo kwaad als het kan, gaan uitvoeren. Een strategie, niet echt over Congo, maar over het ontsluiten van de machtsverhouding tussen hen die kijken en zij die bekeken worden. Een machtsverhouding die niet met afbeeldingen kan worden ontsloten. Mijn bedoeling was een film te maken;

niet over Congo maar over het kijken naar Congo. Een groot deel van de berichtgeving zowel in films, documentaires als beeldende kunst wordt bepaald door de behoeftes van het publiek: voor tv zijn dat kijkcijfers, in de kunst zijn dat andere mechanismen. Niet dat we die realiteit niet filmen want dat doen we wél. Het probleem is veel complexer. Niet alleen nemen wij jaar in, jaar uit, op een gemakkelijke manier, al die producten uit Afrika tot ons, maar daar bovenop kunnen wij ook nog eens door films, rapporten, artikels in de krant, monumenten oprichten voor onze tranen. De tranen die we plengen omdat wij rijk zijn en zij arm en wij ook nog eens gratis hun dingen opeten. In het beste geval een film zoals *Darwin's Nightmare*. Sterk, maar helaas veranderen die films bitter weinig aan het lijden daar. Er is wellicht geen enkele Afrikaan die een extra vis heeft gegeten door een film over de vishandel in Afrika. De facto betekent dat dat we nu niet alleen de koffie, de cacao, de chocolade en de vis hebben, maar ook nog eens mooie films die dienen als monumenten voor onze goedheid, voor onze humanitaire inborst.

Ook bij de filmtitel EPISODE 3 – 'ENJOY POVERTY' hoort uitleg. 'Enjoy Poverty' staat te lezen op jouw neonreclame die af en toe in de film opduikt.

MARTENS: De voortitel is in feite de titel: EPISODE 3. 'Enjoy Poverty' is meer een soort beschrijving van de inhoud. Op allerlei manieren. 'Enjoy Poverty' staat voor wat je kunt doen in deze film. Het is een soort reclame. Je kunt ernaar toe gaan 'to enjoy poverty'. Je kan naar allerlei armen kijken. Dan blijkt dat armoede en het kijken ernaar gewoon een markt is, waar armen niet zelf van profiteren. Dus dan wordt 'Enjoy Poverty' een soort van economische emancipatie. Wanneer dan ook nog eens blijkt dat die armen geen toegang krijgen tot die markt, dan moeten ze hun armoede maar aanvaarden omdat anders hun leven nog ellendiger wordt. Het is ook reclame voor lokale producten, voor die fotografen of mensen die dansen. De film heet EPISODE 3 omdat het de derde film is in een cyclus, waarvan de eerste af is en de tweede nog lang niet, waarin de wereld wordt geduid doorheen de functies die ze voor

het kijkerspubliek heeft. Wat wij in de krant lezen is duidelijk afgemeten op verlangens van een lezers- en kijkerspubliek, en dat heeft direct consequenties op de werkelijkheid. Wat de uitkomst van de oorlogen bepaalt, is niet het gevecht met kalasnikovs en bommen maar de kant waarvoor het kijkerspubliek zal kiezen. Uiteraard wordt het kijkerspubliek gemanipuleerd. Maar wie bombardeert en wie bommen ontvangt, dat hangt af van de sympathie die wij die mensen toedragen. Dus de situatie op het veld doet er niet zoveel toe, het is hoe wij ons voelen terwijl wij kijken naar deze vluchteling of gene terrorist of wie dan ook. Wie humanitaire hulp krijgt en wie niet, wie gekoloniseerd wordt en wie niet, dat hangt allemaal af van het eigenbeeld van de kijker. ✕

INTERVIEW BRUSSEL – 14 APRIL 2009

EPISODE 3 – 'ENJOY POVERTY'

Renzo Martens is plastisch kunstenaar. Maar duidelijk ook een politiek en sociaal bewogen activist. Twee jaar trok hij rond met een videocamera in Congo. Niet om er de armoede, de ondervoede kinderen wiens oedeem en geprononceerde ribben op het netvlies gebrand blijven, de verkrachte vrouwen of de lijken te filmen. Neen. Martens houdt de Congolees voor dat net die armoede hun grootste rijkdom is. Begrijpe wie begrijpe kan. De Congolese fotograaf van feesten en huwelijken die een dollar per maand samenraapt en de plantage-arbeider die met zijn slavenarbeid vier dollar per maand opstrijkt, dromen van meer maar kunnen na tien jaar arbeid enkel vaststellen dat ze nog steeds niet genoeg hebben om hun gezin te onderhouden. Congo wordt leeggezogen. De Congolees ziet geen eurocent van de rijkdom van z'n land. De westerse persagenschappen, industrieën en hulpverleners des te meer. De armoede levert de Congolese staat 1,8 miljard dollar op aan hulpgeld. En dan nog beweren dat armoede niet loont. Martens' schrijvende documentaire is een mes dat aan twee kanten snijdt. De Congolese fotografen krijgen geen perskaart en beschikken bijgevolg niet over de middelen of de relaties om hun beelden van armoede aan de man te brengen. Blijkbaar is het in beeld brengen van de ellende een exclusief blanke aangelegenheid. Waar Renzo Martens uiteraard ook tot behoort. Maar dat beseft hij. Daarom zet Martens nog een stap verder. Zijn grote installatie met de blauwe neonletters 'Enjoy Poverty', waarmee hij door de jungle trekt, dient

als provocatie én (letterlijke) verlichting van de geest. "Laat jullie niet uitbuiten. Beheer jullie eigen rijkdom" schreeuwt hij uit. Alleen, de uitbuiting en blinde graaizucht van het westen (en China) is geen halt meer toe te roepen. De Congolezen beseffen dat ze noch over de middelen beschikken, noch over de knowhow om plantages te leiden, goudaders te ontginnen of cacao op de wereldmarkt te lanceren. Martens is dan ook bij momenten beenhard. Op een bepaald moment brengt hij voedsel naar een arbeider en zegt hij er meteen bij dat de man niet moet dromen van een beter leven, want hij zal de rest van zijn leven arm blijven. Behoorlijk ontvucherend en confronterend! Congo is steeds een bron van inkomsten geweest voor het westen. Importeerde Leopold II niet uitvoerig de rubber en het ivoor van de toenmalige Belgische kolonie? Teren hulpverlenersorganisaties zoals Oxfam niet op de mediagenieke exploitatie van de armoede? Zie je in de journaals of in de kranten niet steeds de logo's van Artsen Zonder Grenzen of UNICEF? En steunen westerse regeringen niet allerlei milities en

opstanden om de natuurlijke rijkdom van het land verder uit te zuigen? Renzo Martens filmt zichzelf en zijn omgeving. Hij speelt de rol van filmster, neemt het standpunt in van de kritisch ingestelde journalist en hangt op andere momenten de nieuwsgierige toerist uit. Martens filmt wat er voor zijn voeten gebeurt maar laat sommige zaken ook bewust buiten het kader. Hij is zich wel degelijk bewust van de kracht van het beeld en de montage. EPISODE 3 – 'ENJOY POVERTY' heeft iets van een satire, een heel cynische satire. Martens shockeert, laat mensen die hij op sleeptouw neemt zonder veel uitleg terug aan hun lot over, suggereert standpunten en veroordeelt niet, maar zijn visie is duidelijk. Hij roept vooral vragen op. Zijn controversieel kunstwerk wil een klap zijn in het gezicht van de kijker. Hij is erin geslaagd een geweten te schoppen. ✕

PIET GOETHALS

documentaire / reg. & sce. & fot. Renzo Martens / mon. Jan De Coster / pro. Renzo Martens voor Menselijke Activiteiten & Peter Krüger voor Inti Films / NL-B / 2008 / 90' / dis. Imagine

> RELEASE 13 MEI